

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «ХОРТИЦЬКА
НАЦІОНАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА АКАДЕМІЯ»
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра соціальної роботи

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему «СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ВИПУСКНИКІВ
ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ ДО САМОСТІЙНОГО ЖИТТЯ»

Виконав студент: 2 курсу _____
освітньо-професійна програма Соціальна педагогіка
спеціальність 231 Соціальна робота

(шифр і назва спеціальності)

Серьоженко С. Г.

(ініціали та прізвище)

Керівник доцент кафедри соціальної роботи, доцент,
к. соц. н. Мосаєв Ю. В.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Рецензент завідувач кафедри соціології та соціальної
роботи Класичного приватного університету,
професор, д. соц. н. Катаєв С. Л.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Магістерська робота «Соціальна адаптація випускників інтернатних закладів до самостійного життя»: 139 с., 12 рис., 18 табл., 73 джерела, 8 додатків.

Об'єктом дослідження є соціальна адаптація випускників інтернатних закладів до самостійного життя.

Предметом дослідження є сприяння соціальній адаптації випускників інтернатних закладів до їх самостійного життя, як процесу надання їм соціальної послуги соціальної інтеграції.

Мета роботи: вивчення проблеми сприяння соціальній адаптації випускників інтернатних закладів до самостійного життя у соціально-педагогічній та психологічній літературі; розробка, впровадження та визначення ефективності експериментального циклу освітніх занять, спрямованих на підвищення рівня сприяння соціальної послуги соціальної інтеграції в соціальній адаптації випускників інтернатних закладів до самостійного життя.

У роботі розглядається процес сприяння соціальній адаптації випускників інтернатних закладів до самостійного життя. Розглянуто основні поняття, обґрунтовано застосування інтерактивних соціально-педагогічних технологій для досягнення означеної мети.

Практична значущість дослідження полягає у розробці та апробації циклу освітніх занять задля підвищення рівня сприяння соціальній адаптації випускників інтернатних закладів з метою підготовки їх до самостійного життя.

Результати дослідження пройшли апробацію на VI Міжнародному конгресі зі спеціальної педагогіки та психології «Особливі діти» Освіта і соціалізація» 1-2 жовтня 2020 року (Київ-Запоріжжя).

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ДО САМОСТІЙНОГО ЖИТТЯ,
ВИПУСКНИКИ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ, СОЦІАЛЬНА ПОСЛУГА
СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ, ІНТЕРАКТИВНІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ
ТЕХНОЛОГІЇ.

ВСТУП

Актуальність обраного дослідження обґрунтовано наступними положеннями: на сьогодні постінтернатна адаптація випускників інтернатних закладів виступає однією з найбільш гострих проблем системи інституційного виховання. Традиційні підходи до організації життя, виховання та навчання означеної категорії в державних закладах не задовольняє змінене українське суспільство. Аналіз проблем випускників інтернатних закладів показує, що часто вони виступають наслідком тих інституційних негараздів, які досі мають місце в їх роботі. Випускники, здебільшого, знаходяться в стані психологічного стресу. Бажана свобода для багатьох з них стає тягарем: фактично їм вперше доводиться самостійно вибудовувати та організовувати життєвий простір, «вбудовуватися» у нову соціальну структуру та процеси. Не дивлячись на наявність великої кількості життєвих перспектив, випускники інтернатних закладів відчувають значні труднощі в обранні подальшої стратегії життєдіяльності. Реалізація такого обрання ускладнена відсутністю персоніфікованих зразків для наслідування та близьких людей, зацікавлених у їх долі.

Тому, серед випускників інтернатних закладів дуже часто можна зустріти тих, хто опиняється в стані «соціальної дезадаптованості». Цей факт підтверджують роботи багатьох дослідників, зокрема Н. Гордієнко [8], Я. Гошовського [9], І. Зверєвої [16], Л. Кримчак [25], Т. Лози [31], в яких науковці наголошують, що переважна більшість дітей-сиріт, які перебувають в інтернатних закладах, зазнають різних видів депривації, стають закомплексованими, орієнтованими на ворожість соціуму. Проблему ускладнює і той факт, що відповідно аналізу соціальних звітів за 2016–2018 рр. Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти і науки України та Уповноваженого Президента України з прав дітей щодо кількості дітей, які перебувають в інтернатних закладах, установив, що їх чисельність постійно зростає – зі 105 783 до 106 700

осіб, із яких лише 8 174 – діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, а 18 190 дітей в інтернатах мають встановлену інвалідність.

Теоретичний аналіз літератури та досліджень науковців дав змогу зробити висновок, що на сьогодні накопичений певний досвід щодо соціальної адаптації випускників-сиріт у постінтернатний період. Але, проблема сприяння цьому процесу в їх адаптації до самостійного життя не була предметом спеціального вивчення. Актуальність обраної проблеми, недостатня теоретична розробка зумовили вибір теми магістерської роботи: «Соціальна адаптація випускників інтернатних закладів до самостійного життя».

Об'єкт дослідження: соціальна адаптація випускників інтернатних закладів до самостійного життя.

Предмет дослідження: сприяння соціальній адаптації випускників інтернатних закладів до їх самостійного життя, як процесу надання їм соціальної послуги соціальної інтеграції.

Мета дослідження: вивчення проблеми сприяння соціальній адаптації випускників інтернатних закладів до самостійного життя у соціально-педагогічній та психологічній літературі; розробка, впровадження та визначення ефективності експериментального циклу освітніх занять, спрямованих на підвищення рівня сприяння соціальної послуги соціальної інтеграції в соціальній адаптації випускників інтернатних закладів до самостійного життя.

Гіпотеза: підвищити рівень сприяння соціальній адаптації випускників інтернатних закладів до самостійного життя можливо у тому випадку, якщо фахівці ЦСССДМ будуть надавати соціальну послугу соціальної інтеграції, а соціальні педагоги інтернатних закладів застосовуватимуть у своїй практичній діяльності орієнтований цикл освітніх занять.

Для досягнення визначеної мети поставлено такі **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми сприяння соціальній адаптації випускників інтернатних закладів до самостійного життя.
2. Визначити критерії, показники рівнів сприяння послуги соціальної

інтеграції соціальної адаптації випускників інтернатних закладів до самостійного життя.

3. Розробити орієнтований цикл освітніх занять для випускників інтернатних закладів, спрямований на підвищення рівня їх соціальної адаптації до самостійного життя.

4. Впровадити експериментальний орієнтований цикл освітніх занять та визначити його ефективність.

Для вирішення завдань та досягнення поставленої мети використано такі **методи дослідження**: теоретичні (аналіз, синтез, систематизація, класифікація, порівняння, узагальнення для з'ясування змісту базових понять процесу сприяння соціальної адаптації випускників інтернатних закладів до самостійного життя); емпіричні (анкетування методом групового опитування, індивідуальне інтерв'ю з випускниками інтернатних закладів; методи «прямого рекрутингу» та рекрутингу за «снігової кулі»; методика САН; соціально-педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) для перевірки ефективності розробленого циклу освітніх занять підвищення рівня сприяння послуги соціальної інтеграції соціальної адаптації випускників-сиріт інтернатних закладів до самостійного життя); статистичні (методи математичної статистики для порівняння та підтвердження емпіричних результатів дослідження).

Методологічною основою дослідження з цього питання виступили наукові праці щодо соціально-психологічних особливостей дітей, які зазнали різних видів депривації внаслідок відсутності сімейного виховання (С. Заєць [14], О. Коваленко [21], В. Мухіна [37], А. Прихожан, Н. Толстих [44] та ін.), особливостей становлення дітей-сиріт старшого підліткового та студентського віку (І. Іванчикова [18], В. Кузьмін [27], Т. Лавринєць [29], В. Постоева [42], Л. Сенкевич [53], Н. Хорошилова [65], Ю. Чернецька [67], Н. Яковлева [70]), актуальності сімейних форм виховання дитини як запоруки правильного формування особистості (Г. Бевз [2], Й. Лангмейер [30]), методики соціально-педагогічної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими

батьківського піклування, відповідно до особливостей їх виховного середовища (М. Доннік [13], Н. Комарова [22], Л. Канішевська [20], І. Пеша, О. Трухманова [59] та ін.).

Практична значущість дослідження полягає у розробці та апробації циклу освітніх занять задля підвищення рівня сприяння соціальній адаптації випускників інтернатних закладів з метою підготовки їх до самостійного життя.

Експериментальною базою дослідження визначено «Бердянську загальноосвітню санаторну школу-інтернат I-III ступенів» Запорізької обласної ради (14 випускників останнього 2019/2020 року) та «Запорізьку загальноосвітню санаторну школу-інтернат №7 I-II ступенів» Запорізької обласної ради (6 випускників останнього 2019/2020 року). Разом з тим, у дослідженні взяли участь 20 осіб – випускники-сироти інтернатних закладів 2017-2019 рр., яка була зібрана за допомогою рекрутерів.

Апробація результатів дослідження. Результати пошукової роботи, проведеної у рамках магістерського дослідження висвітлено на VI Міжнародному конгресі зі спеціальної педагогіки та психології та опубліковано у збірнику матеріалів *Особливі діти: освіта і соціалізація*: зб. тез доп. VI Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки та психології, (м. Запоріжжя, 1-2 жовтня 2020 р.).

Публікації. Зміст і результати дослідження висвітлено у публікації:

Готовність випускників інтернатних закладів до самостійного життя як актуальна наукова проблема. *Особливі діти: освіта і соціалізація*: зб. тез доп. VI Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки та психології, (Київ-Запоріжжя, 1-2 жовтня 2020 р.). Запоріжжя: Вид-во Хортицької національної академії, 2020. С. 170–172.

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг магістерської роботи 139 сторінок. Додатки викладено на 46 сторінках. Список використаної літератури складає 73 джерела.

ВИСНОВКИ

Узагальнення теоретичних та емпіричних результатів дослідження дає підстави для наступних висновків:

Аналіз соціальної, соціально-педагогічної літератури та законодавства з проблеми сприяння соціальній адаптації випускників інтернатних закладів до самостійного життя дозволив встановити, обрана для дослідження проблема відрізняється складністю та багатоаспектністю, оскільки поєднує в собі відносно самостійні наукові напрями, які стосуються: вивчення проблеми адаптації до самостійного життя; проблеми соціальної адаптації випускників-сиріт до самостійного життя; сумісної діяльності інтернатних закладів з ЦСССДМ, соціальними службами для дітей, державними органами та громадськими організаціями щодо адаптації цієї молоді до самостійного життя.

Визначено сутність поняття «сприяння соціальній адаптації випускників інтернатних закладів до їх самостійного життя», під яким ми розуміємо послугу соціальної інтеграції, що спрямована на виявлення внутрішніх ресурсів молодих людей, розвиток у них соціальної компетентності, сприяння в найкращій реалізації їх особистісного потенціалу в період переходу до самостійного життя.

Розкрито змістовну основу соціальної послуги соціальної інтеграції як процесу, який поряд з формуванням позитивної мотивації, впевненості в собі, позитивної самооцінки, навичок спілкування, розв'язання конфліктних ситуацій тощо, допомагає випускнику інтернатного закладу у зміцненні/відновленні родинних та суспільно корисних зв'язків; отриманні інформації з питань прав та гарантій; в отриманні рекомендацій щодо органів, організацій та закладів, до яких можна звернутися за підтримкою після виходу з інтернату; прийнятті участі в групових формах роботи (тренінги, практичні заняття, рольові ігри, дискусії, групи взаємодопомоги).

2. Визначено критерії, показники і рівні сприяння послуги соціальної інтеграції соціальній адаптації випускників інтернатних закладів до

самостійного життя: «Потреба до власного розвитку» (показник – задоволеність станом свого здоров'я, подальше навчання у спеціальних середніх та вищих закладах, впевненість у спілкуванні з оточуючими, відкритість до нових контактів); «Наявність батьківського капіталу» (показник – гарантія безпеки, елементарний догляд, є окрема кімната для проживання та засоби гігієни); «Фактори сім'ї та середовища» (показники – члени біологічної сім'ї не мають проблем із здоров'ям, сім'я має нормальні житлово-побутові умови та позитивні стосунки з членами громади); «Психофізіологічна адаптованість» (показники – усвідомлює прийняття і виконання соціальних норм та вимог, має гармонійні стосунки з оточуючим середовищем, адекватно ставиться до соціальних впливів, приймає активну участь у житті соціального оточення, задоволений своїм статусом і взаєминами у суспільстві). Визначено три рівні вираженості показників сприяння: високий, середній та низький.

3. Розроблено та впроваджено орієнтований цикл освітніх занять, спрямований на підвищення рівня сприяння послуги соціальної інтеграції соціальній адаптації випускників інтернатних закладів до самостійного життя. Виділено три етапи підвищення рівня сприяння: діагностичний (визначення рівнів сприяння СПСІ соціальній адаптації молодих людей, які навчаються у випускних класах інтернатних закладів та випускників, які закінчили такі заклади у 2018-2019 рр.), змістовний (реалізація практичної частини програми підвищення рівня сприяння соціальній адаптації до самостійного життя учнів випускних класів інтернатних закладів) та оціночний (повторна діагностика показників підвищення рівнів сприяння СПСІ соціальній адаптації зазначеної молоді до самостійного життя).

4. У ході експериментальної роботи виявлено позитивну динаміку у підвищенні рівня досліджуваних показників сприяння СПСІ соціальній адаптації випускників інтернатних закладів до самостійного життя. Високий рівень зріс на 2 особи (з 5 до 7). Середній рівень зріс на 1 особу (з 10 до 11) та є переважаючим. Натомість, на 3 респондента зменшився показник сприяння низького рівня (з 5 осіб до 2-х). Отримані дані засвідчили підвищення рівня

сприяння СПСІ соціальній адаптації випускників інтернатних закладів до самостійного життя засобами інтерактивних соціально-педагогічних технологій.

Отже, у результаті проведеної дослідно-експериментальної роботи мету досягнуто, розв'язано всі поставлені завдання. Однак, здійснене дослідження не висвітлює всіх аспектів підвищення рівня сприяння соціальної послуги соціальної інтеграції соціальній адаптації випускників інтернатних закладів до самостійного життя. Перспективи подальшої роботи вбачаються у вивченні європейського досвіду провадження інтерактивних соціально-педагогічних технологій, вдосконаленні інструментарію дослідження відносно підвищення рівнів сприяння соціальній адаптації випускників-сиріт, що навчаються в інтернатних закладах, до самостійного життя та розробці програми підвищення рівня сприяння цій молоді у постінтернатний період.